

УДК 614:339.97

JEL: O15, I11, R10

Рівень здоров'я та фактори, що впливають на позицію регіону за цим показником у рейтингах

Летуновська Н.Є.

Вступ. За час пандемії COVID-19 відбулися негативні зміни в світі, що призвели до погіршення добробуту людей у майже 150 країнах світу. Для України рейтинг щасливості 2021 р. показав зростання позицій, і таким чином, вона опинилася на 110 місці, але попри це українці набагато менше відчувають себе щасливими, ніж, наприклад, сусідні країни європейського регіону [1]. Рівень добробуту для багатьох людей визначається їх матеріальним станом. За результатами недавнього опитування населення України, проведеного у кінці січня – на початку лютого 2021 р. майже 70% опитаних українців оцінюють економічну ситуацію в країні як дуже погану або досить погану. Лише 2% респондентів назвали ситуацію з економічним розвитком як гарну чи дуже гарну. Було досліджено думку 2019 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України (за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, враховуючи основні соціально-демографічні показники населення) [2]. Зазначимо, що за твердженням дослідників теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95, хоча при цьому не враховується дизайн-ефект, що має значення особливо в такого роду дослідженнях, що носять крос-регіональний характер. Разом з тим, автор ставить за мету дослідити інші параметри якості життя і ключовий фактор – рівень здоров'я, що є визначальним у значній кількості оціночних інтегральних показників, що використовують у міжнародній, національній та регіональній практиках. Наприклад, при розрахунку World Happiness Index враховують такі основні параметри, як ВВП на душу населення, рівень соціальної підтримки в країні, очікувана тривалість життя, суб'єктивна думка населення щодо почуття щастя, що визначається в ході опитувань, сприйняття ними корупції. Доречно зазначити, що в 2021 р. у багатьох країнах дослідники не проводили

опитування населення через об'єктивні карантинні обставини, більше зосередившись на показнику ВВП на душу населення, індексі тривалості життя, соціальній підтримці та благодійності, рівні свободи в країні. Можливо, саме це посприяло тому, що Україна піднялася в рейтингу на 13 позицій. Оскільки думка населення мало враховувалася в цьому індексі через карантинні обмеження, то доцільно більше уваги приділити сама самоусвідомленню населенням власного рівня щастя, визначальним чинником якого, як показують останні тенденції в сфері охорони здоров'я, є відчуття себе здоровим. У світовій економічній практиці для характеристики рівня життя населення певної країни використовуються інтегральний показник – індекс людського розвитку, який враховує низку критеріїв. Відмітимо, що за критеріями досліджуваного індексу, в Україні кілька років поспіль високі позиції зі рівнем освіти та грамотності, дещо гірші – за рівнем здоров'я та довголіття населення, найгірший стан економічний. Важливо те, як сприймають своє становище жителі країни. Опитування в рамках формування узагальнюючого показника індексу людського розвитку у роки пандемії також зазнало змін через неможливість опитати значну кількість респондентів з різних країн, тому наведемо дані за попередні роки, щоб простежити зміни в показниках за групою показників «Допоміжні індикатори: усвідомлення власного рівня добробуту населенням» (рис. 1). Показники якості освіти, якості охорони здоров'я, стандартів життя, свободи вибору, дій із захисту навколишнього середовища визначаються з розрахунку відсотка тих респондентів, що відповіли, що задоволений рівнем цього показника. Професія, безпека, якість проведення вільного часу, громада, довіра до судової системи, довіра до органів влади – відповіддю «Так» на поставлене їм запитання. Для показника «Якість місцевого ринку праці» – за відсотком відповідей тих респондентів, що обрали варіант «добре». Для задоволеності рівнем життя використовують шкалу від 0 (найгірший стан) до 10 (найкращий стан).

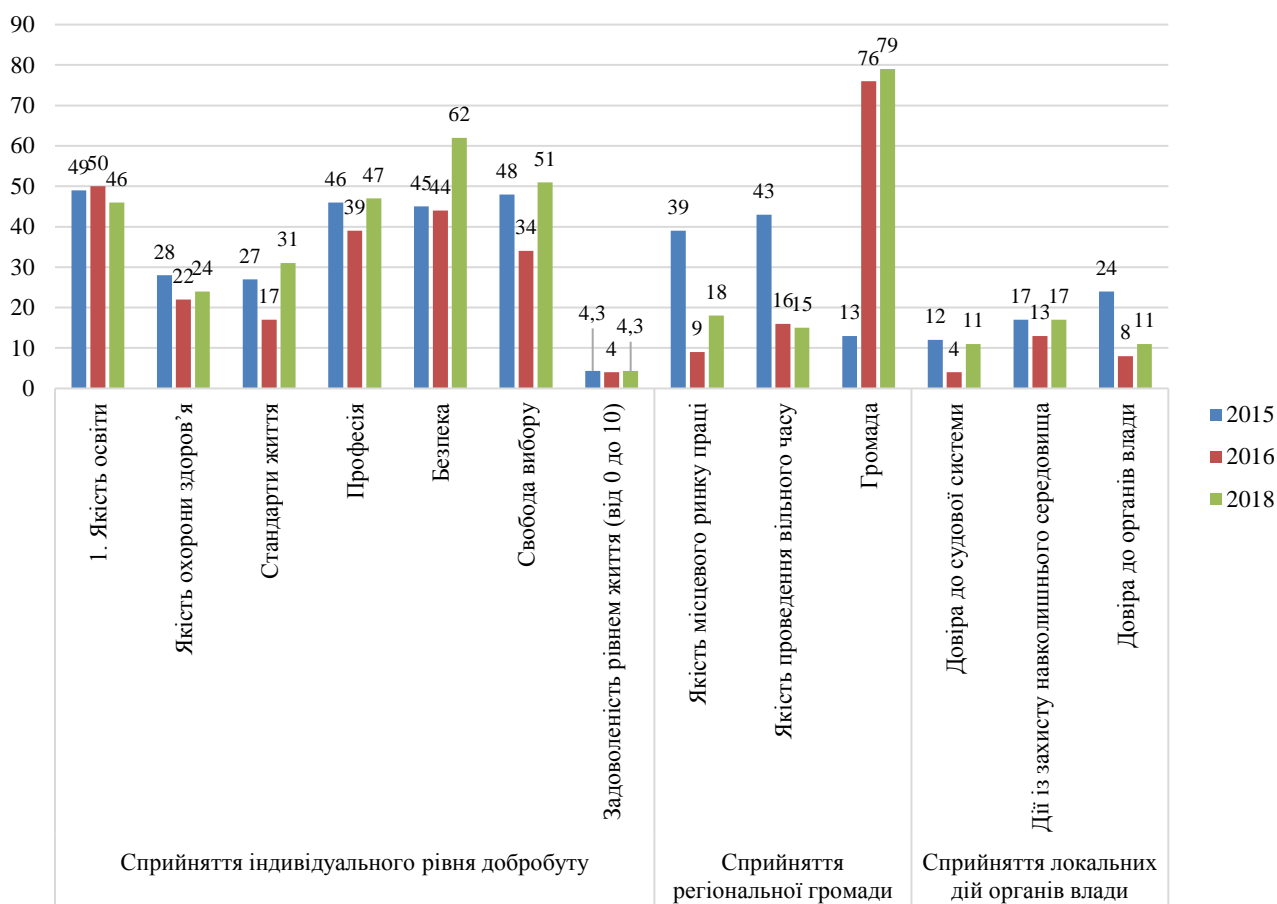

Рисунок 1 – Динаміка індикаторів Індексу людського розвитку України за субкатегорією «Усвідомлення власного рівня добробуту населенням» (побудовано за даними [3])

Приділимо увагу показнику усвідомлення якості охорони здоров'я, оскільки за цим індикатором в Україні порівняно з іншими індикаторами групи «Сприйняття індивідуального рівня добробуту» порівняно низькі значення за всі аналізовані роки видання звіту про розрахований індекс людського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти оцінювання конкурентоспроможності регіонів досліджені в низці наукових робіт. Автори виокремлюють свої важливі параметри визначення позицій регіонів та пропонують комплексні методики оцінювання. Серед них можна виокремити роботи П.Р. Пуцентейло, О.П. Завитій [4], І.О. Іртищевої, М.І. Стегней, М.С.Михайлова [5], О.В. Сторожук [6], А.П. Безхлібної [7], О.П. Романко [8],

С.С. Нестеренко [9], Л.О. Сигиди, О.А. Біловодської [10], Є.А. Зябіної, Т.В. Пімоненко, Л.В. Старченко [11], Н. Гарєєвої, А. Стародубової, А. Романової [12], Г. Праусе, Т. Туюск, Е.О. Оланій [13], І.Н. Сучевої [14], D. Štreimikienė [15], X. Tian [16], М. Афанасьєва, А. Кудрова [7]. Географічно та за набором показинки дослідники аналізували різні одиниці та сукупності. Додатковий аналіз за категорією “health” на онлайн-платформі SciVal дозволив виокремити певні сфери досліджень науковців з акцентуванням уваги на сфері економіки та бізнесу (рис. 2).

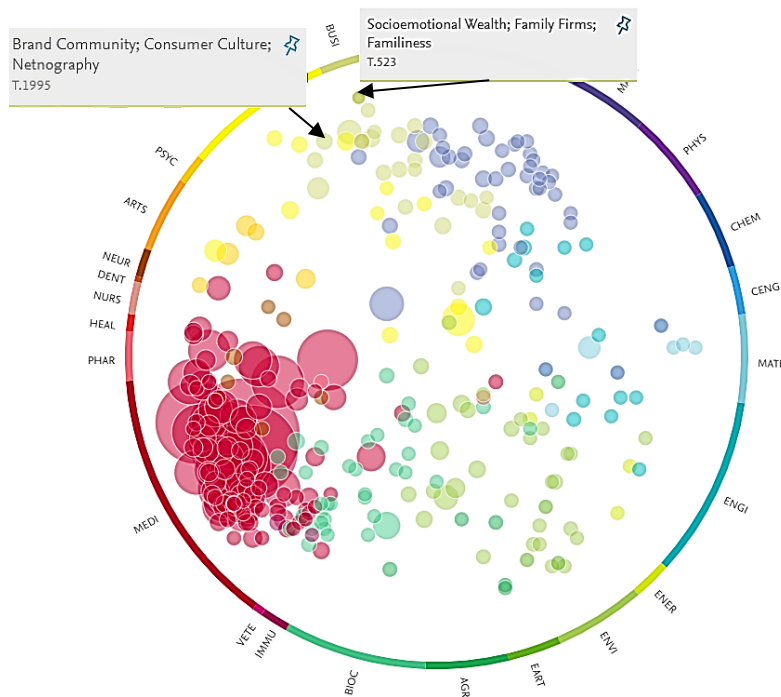

Рисунок 2 – Напрямки досліджень учених в сфері регіонального здоров’я (побудовано в середовищі SciVal)

Бібліометричний аналіз у спеціалізованому сервісі SciVal показав, що у дослідженнях близьких до економіки та бізнесу наукові праці вчених більшою мірою стосуються соціо-емоційних особливостей створення багатства, сімейних цінностей з кількістю праць у наукометричній базі Scopus 525, а також створення бренду територій, культури споживчої поведінки з кількістю праць – 1995. Це визначає напрямки подальших розробок у цій сфері і визначення ролі громадського здоров’я у формуванні добробуту регіону та

емоційного стану населення певної території, а також територіального бренда.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я в регіоні є важливим параметром успішності та конкурентоспроможності територіальної одиниці. У низці рейтингів та підходах і методиках до розрахунку показників розвитку країн чи окремих регіонів фігурує саме цей параметр (табл. 1).

Таблиця 1 – Аналіз індикаторів добробуту населення в контексті врахування параметру здоров'я, що використовують у міжнародній практиці (узагальнено та систематизовано з використанням [18-21])

Назва показника (міжнародна абревіатура)	Включення складової здоров'я	Рік розроблення	Країни	Кількість змінних у показнику
ВВП (GDP)	Ні	1934	Усі	1
Екологічно адаптований чистий внутрішній продукт	Ні	1993	179	3
Індекс скоригованих чистих заощаджень (NAS)	Ні	2000	Усі	3
Індекс процвітання (Index of Legatum Institute)	Так	2008	149	104 у дев'яти категоріях
Індексу реального прогресу (GPI)	Так	1995	59	26
Індекс соціального прогресу (SPI)	Ні	2015	161	12
Індекс якості життя (EIU)	Так	2013	111	9
Індекс кращого життя (BLI)	Так	2011	38	24
Індекс процвітання (LPI)	Так	2007	142	89
Індекс живої планети (LPI)	Так	1970	Усі	1100
Екологічний слід (EF)	Так	1995	Усі	6
Індекс екологічної ефективності (EPI)	Так	2006	180	16
Індекс глобальної конкурентоспроможності	Так	2004	141	12
Готовність до епідемії (GHSI)	Так	2019	195	7
Індекс соціального розвитку (SPG)	Так	2013	163	12

У багатьох показниках індикатори поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Зокрема, для Індексу процвітання індикатори субкатегорії «Охорона здоров'я» базуються на 11 рівнозважених показниках, з яких дев'ять об'єктивні та два суб'єктивні, коли це стосується визначення параметрів психічного стану

суспільства. Поглянемо на громадське здоров'я в країні як на параметр, який знаходиться під впливом інших змінних, які ми введемо в систему. Зокрема, регіональне здоров'я формується під впливом трьох важливих складових регіону – місцеві жителі та їх поведінка, місцевий бізнес та його діяльність та місцеві органи самоврядування та життєзабезпечення територіальної одиниці. З цих позицій проаналізуємо як ці три складові, виражені через певні індикатори впливають на стан здоров'я в регіоні і чи впливають взагалі. Поглянемо на рівень здоров'я, яким його оцінюють жителі ряду країн європейського регіону. Зокрема нас цікавить та частина населення цих країн, які оцінили свій стан здоров'я як гарний і дуже гарний. Відповідний показник проаналізований і для України (рис. 3).

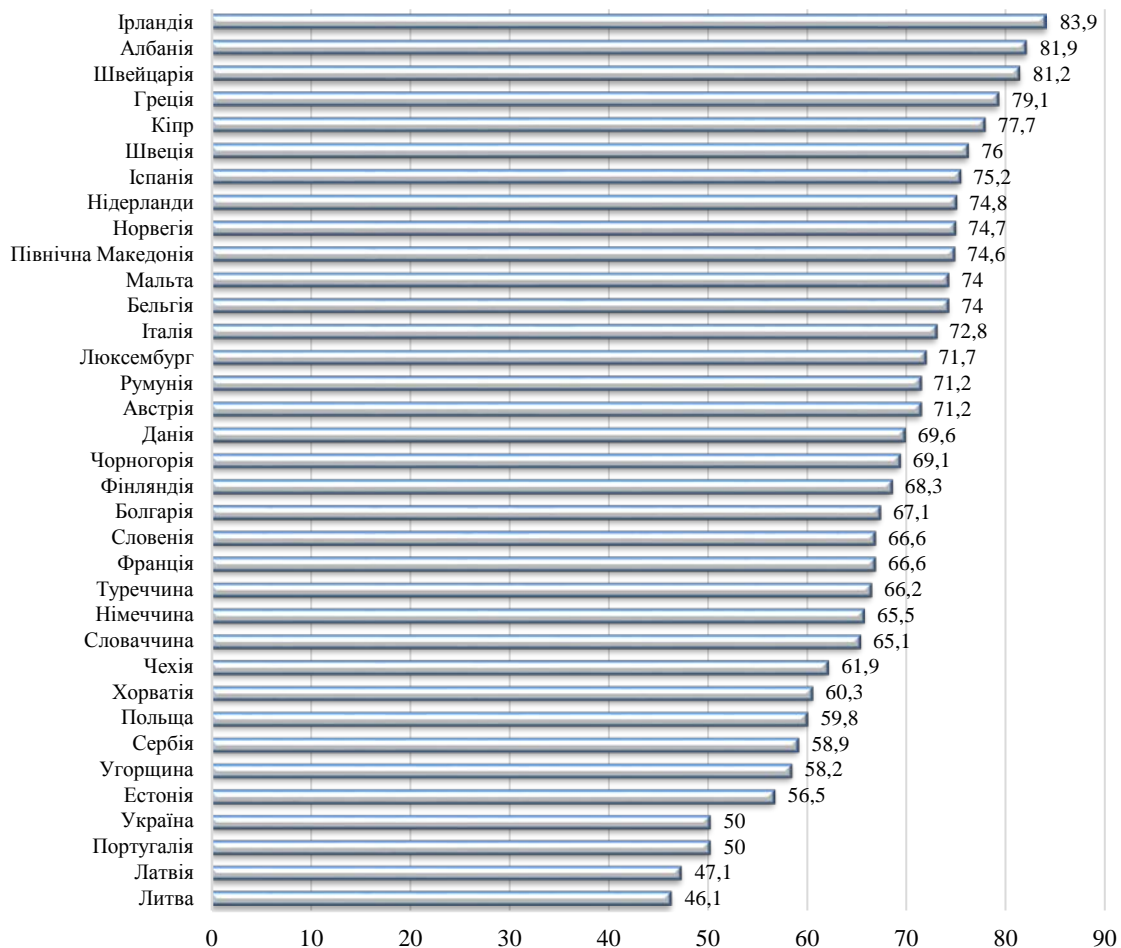

Рисунок 3 – Частина населення з рівнем самоусвідомлюваного здоров'я «гарний» та «дуже гарний» у 2019 р. (побудовано за даними [22, 23])

Порівняємо інші важливі статистичні індикатори для певних країн з рисунку 3. Країни обрані відповідно до наявних даних, що є порівнюваними з статистичною інформацією за тими ж показниками, що і в Україні. Наприклад, обсяги споживання фруктів та ягід за джерелом [24]. Узагальнені вихідні дані для подальшого аналізу в програмі Statistica 10 наведені в таблиці 2. В аналіз поряд з країнами-членами ЄС включена Албанія, яка цікава тим, що є офіційним кандидатом на вступ до ЄС з 2014 р. та для неї примітною є особливість щодо найвищого (150 кг на особу на рік) споживання фруктів та ягід населенням. Усі країни поділили на чотири групи із різними інтервальними значеннями рейтингового показника, що пояснюється специфікою вибірки. Перша група – значення відсоткового індикатора рівня здоров'я на рівні «гарний» та «дуже гарний»: від 45 до 50. Друга група – значення від 51 до 70. Третя група – значення від 71 до 80. Четверта група – значення більше 80.

Таблиця 2 – Вихідні дані для порівняння країн за категоріальним фактором «Рівень здоров'я» (побудовано за даними [22, 24-29])

Країна	Обсяги споживання фруктів та ягід, кг на одну особу на рік	Кількість органічних господарств, шт.	Витрати на охорону здоров'я, % від ВВП
Латвія	48,27	4 178	6
Португалія	56	5 637	9
Україна	58,7	510	7
Угорщина	48	5 136	6,9
Польща	56	18 655	6,5
Чехія	60	4 694	7,2
Німеччина	72	34 136	11,2
Франція	96	36 691	11,3
Болгарія	59	6 213	8,1
Фінляндія	71	5 129	9,2
Австрія	90	26 842	10,4
Румунія	91	9 277	5,2
Італія	121	70 561	8,8
Нідерланди	96	1 867	10,1
Іспанія	99	41 838	8,9
Греція	133	30 124	7,8
Швейцарія	93,6	7 284	8
Албанія	150	140	7

Проведемо ANOVA аналіз категоріального фактора «Рівень здоров'я», згрупованими за описаними вище принципом та залежних змінних за трьома

стовпцями таблиці 2. Рисунок 4 показує результати дисперсійного аналізу для змінних «Рівень здоров'я» та «Обсяги споживання фруктів та ягід». Відповідно таблиця 3 демонструє розрахункові значення проведеного ANOVA аналізу. Значення поділені саме на чотири групи з заданими інтервалами (наприклад, укрупнено для групи від 51 до 70), оскільки крайнє значення починається з 47,1, а далі вибірка включає переважно країни із значеннями від 51 до 70, що формують одну групу досліджень. Інші позиції в країн із значеннями рівня здоров'я вище 71 та до рівня 80.

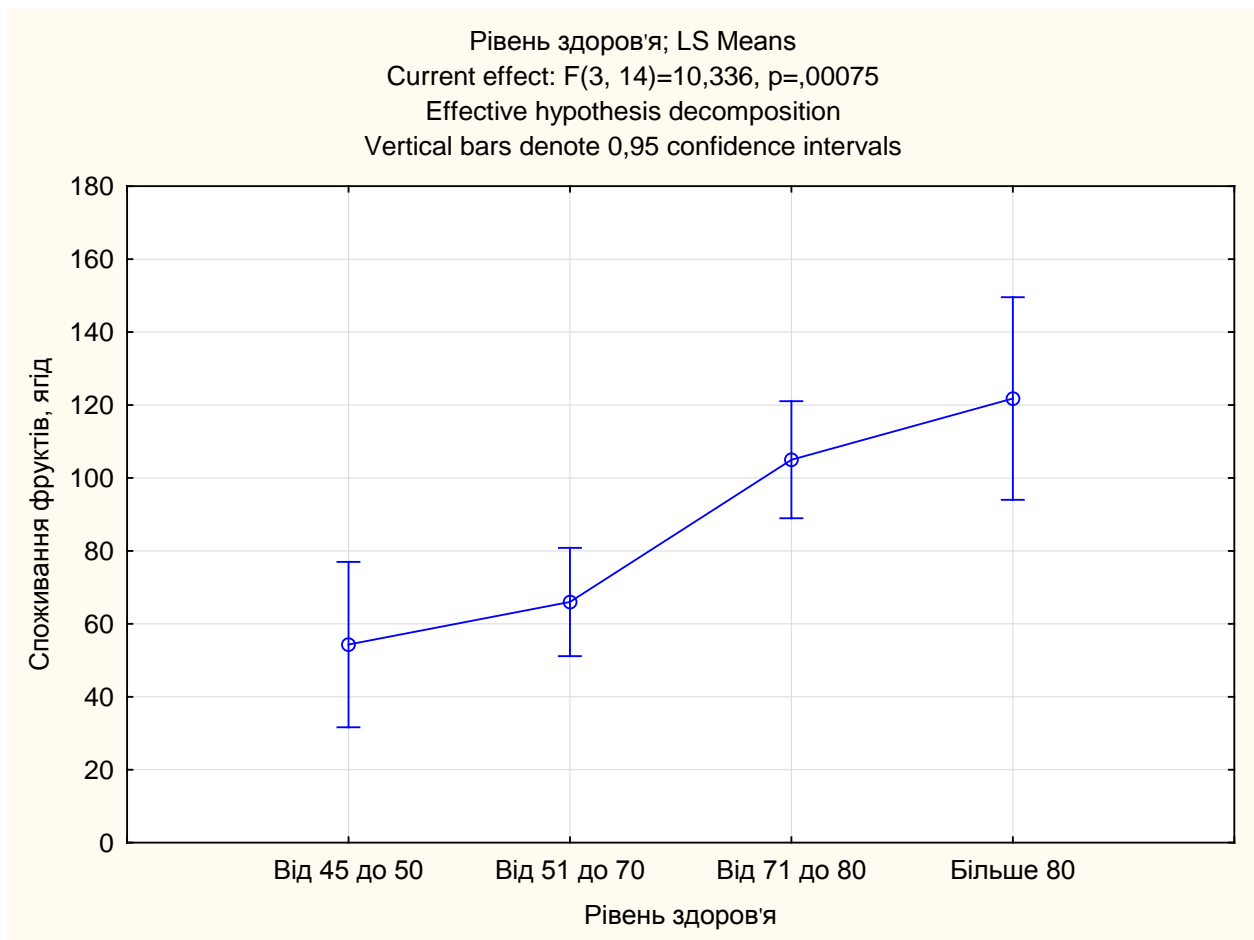

Рисунок 4 – Графічне відображення дисперсійного аналізу для параметрів «Рівень здоров'я» та «Обсяги споживання фруктів, ягід»

Таблиця 3 – Вихідні дані для порівняння країн за категоріальним фактором «Рівень здоров'я»

Effect	SS	Degr. of Freedom	MS	F	p
Intercept	105432,8	1	105432,8	314,2497	0,000000
Рівень здоров'я	10403,8	3	3467,9	10,3364	0,000755
Error	4697,1	14	335,5		

У нижньому рядку таблиці вказана сума квадратів, кількість ступенів свободи та середні квадрати для помилки (внутрішньогрупової мінливості). На рядок вище – аналогічні показники для досліджуваного фактора (у нашому випадку – «Рівень здоров'я»), а також критерій F (відношення середніх квадратів ефекту до середніх квадратів помилки) та рівень його статистичної значущості. Те, що дія досліджуваного фактора «Споживання фруктів, ягід» виявилася статистично значущим, показує виділенням червоним кольором в таблиці 3. Аналогічний аналіз проведено для категорій «Кількість органічних господарств» та «Витрати на охорону здоров'я» (рис. 5-6).

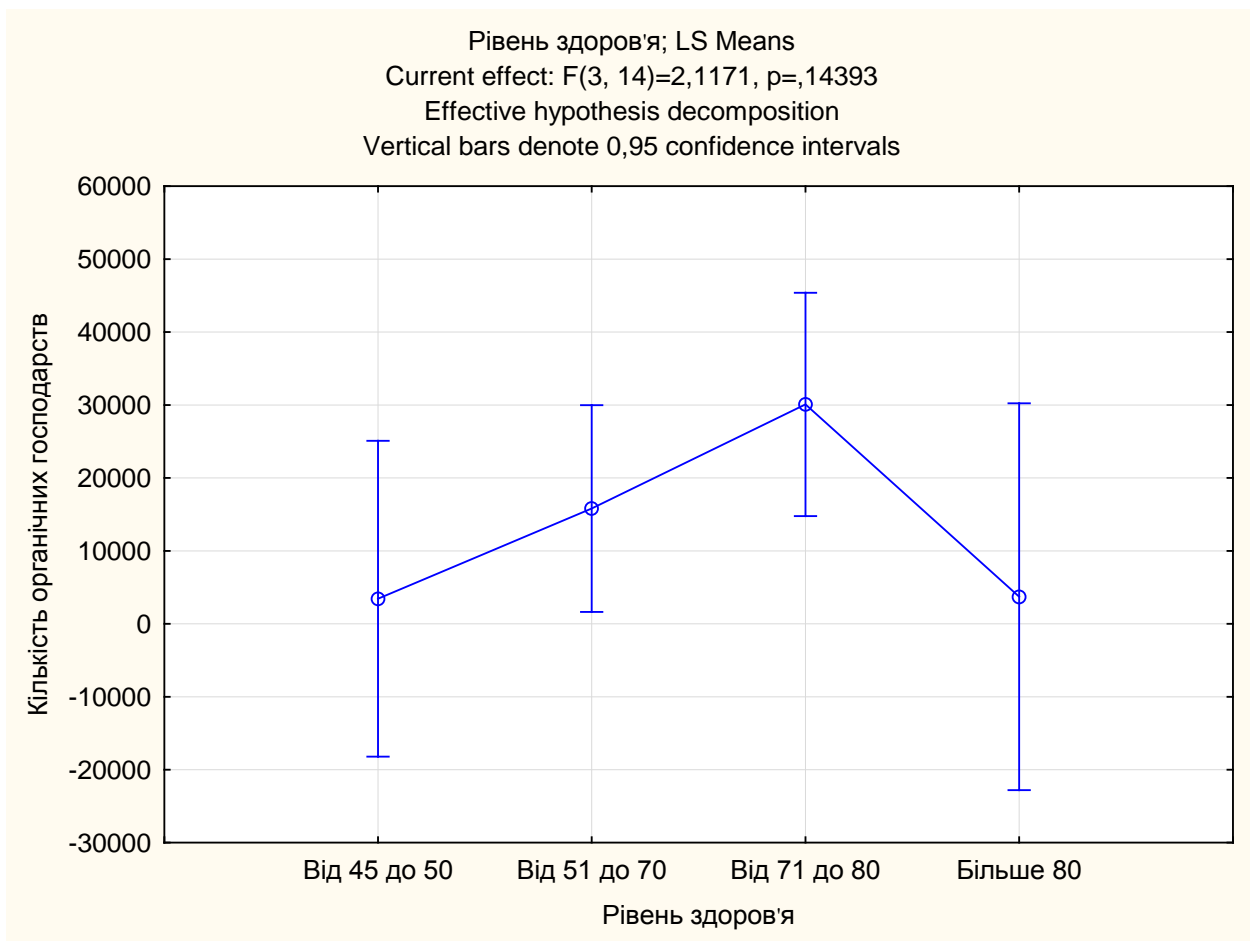

Рисунок 4 – Графічне відображення дисперсійного аналізу для параметрів «Рівень здоров'я» та «Кількість органічних господарств»

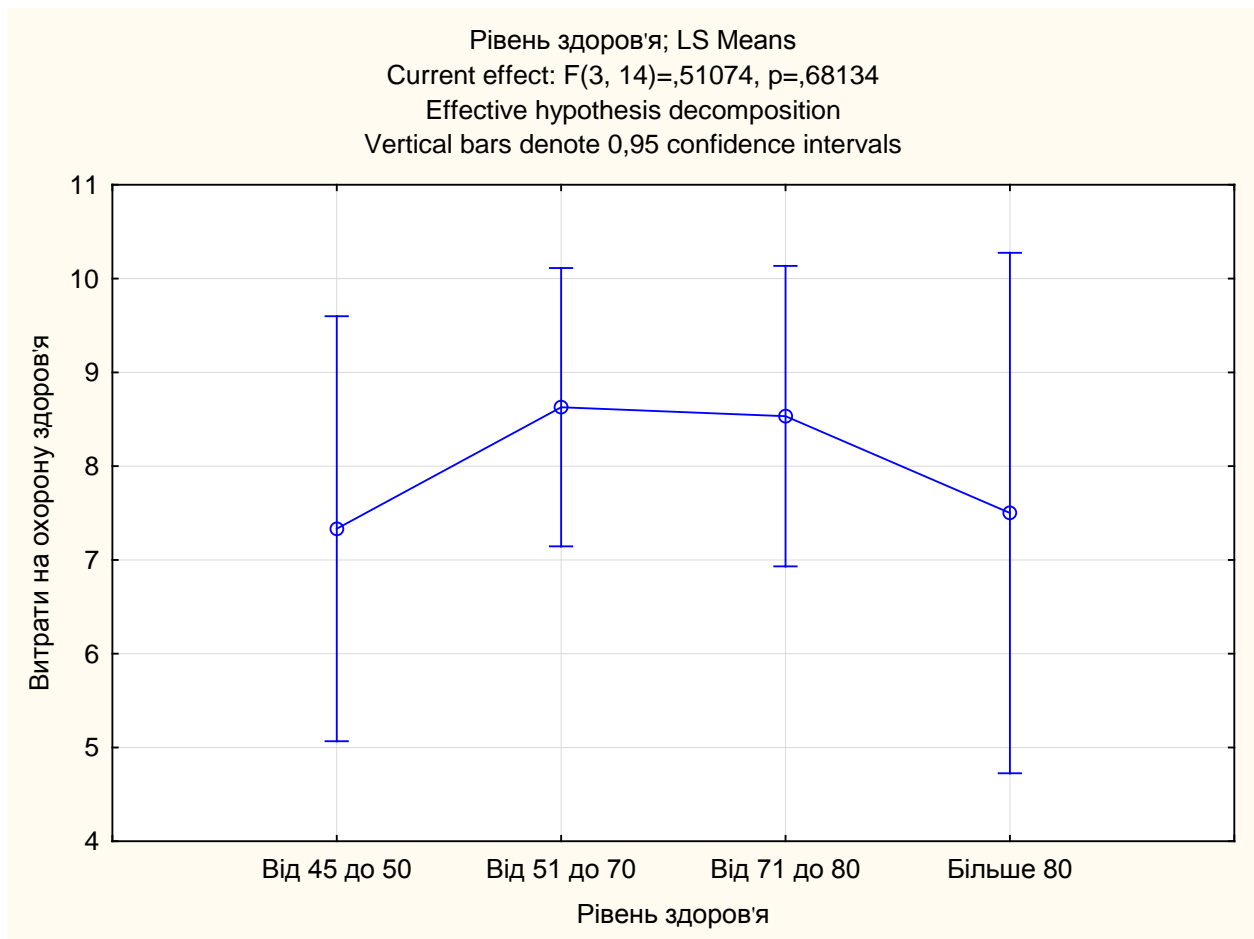

Рисунок 4 – Графічне відображення дисперсійного аналізу для параметрів «Рівень здоров'я» та «Витрати на охорону здоров'я»

Як графічне відображення, так і результати в таблицях, аналогічних до розрахунків у таблиці 3, показують, що інші два порівнюваних показників не є статистично значущими у визначенні залежності в зростанні показника «Усвідомленого рівня здоров'я» для країн-лідерів рейтингу. Деяку закономірність простежуємо для країн групи 1 та 2 зі значеннями показника рівня здоров'я до 70, коли середній показник кількості органічних господарств та витрат на охорону здоров'я зростають також, але ця закономірність не простежується для країн, що займають найвищі позиції у рейтингу. З цього можемо зробити висновок, що такі фактори, як поведінка населення, прагнення до здорового способу життя, готовність та реальні обсяги споживання фруктів та ягід є вирішальними (лише як одна з ознак правильної та «здорової» поведінки) є більш значущими для формування здорового середовища в країні

чи регіоні [30, 31]. Такі висновки підтверджуються даними статистики, які констатують той факт, що в світі кожна п'ята людина помирає через проблеми зі здоров'ям. Україна знаходиться в десятці країн із найвищим ризиком смертності від нездорового харчування.

Висновок. Зважаючи на те, що для нижчих груп за рейтингом «Рівень здоров'я» усе ж значим фактором вирівнювання позицій є кількість органічних господарств, то в Україні в 2020 р. на 17% зросла кількість операторів органічного виробництва. На 33% збільшилася кількість переробників органічної продукції та на 7% зросла кількість виробників, які вже мають відповідний маркований органічний продукт. Збільшення обсягу виробництва органічної продукції та розширення сегменту органічного бізнесу є критеріями економічного зростання країни [32]. Найбільш популярними органічними продуктами серед населення України залишаються молоко, крупи та борошно [33]. На жаль, поки що економічна нерівність є вагомим фактором для недотримання принципів здорового харчування зі достатнім споживанням фруктів та овочів серед українського населення. Розгляд цього питання є перспективою подальших наукових розробок автора.

Список використаних джерел

1. Корнієнко А. «Всесвітній звіт щастя-2021»: за рік пандемії Україна піднялася в рейтингу, але досі відстає від сусідніх країн. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraine-reytyng-shchastya-2021/31159705.html>.
2. 70% українців вважають економічну ситуацію в країні дуже поганою – опитування. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/02/9/670838/>.
3. Human Development Report. URL: <http://hdr.undp.org/>.
4. Пуцентейло П.Р. Особливості формування стратегії управління економічним розвитком регіону / П.Р. Пуцентейло, О.П. Завитій // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2017. – № 27. – С. 298-308.

5. Іртищева І.О. Методичні підходи до оцінки рівня інноваційного розвитку регіону / І.О. Іртищева, М.І. Стегней, М.С Михайлов // Економіка і суспільство – 2018. – № 16. – С. 586-593.
6. Сторожук О.В. Інноваційний розвиток регіону в умовах цифрової трансформації економіки / О.В. Сторожук // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України», м. Кропивницький, 14 квітня 2020 р. – С. 95-99.
7. Безхлібна А.П. Особливості формування конкурентоспроможності регіону / А.П. Безхлібна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 19. – С. 315-319.
8. Романко О.П. Методи та способи здійснення оцінки конкурентоспроможності регіону: світова практика і український досвід / О.П. Романко // Економіка та держава. – 2018. – № 4. – С. 42-45.
9. Нестеренко С.С. Методичні аспекти оцінювання конкурентоспроможності регіону і регіональних конкурентних переваг / С.С. Нестеренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2021. – № 41. – С. 11-16.
10. Сигида Л.О. Позитування регіону на основі оцінки його маркетингової привабливості / Л.О. Сигида, О.А. Біловодська // Механізм управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств : монографія ; за наук. ред. к.е.н., доц. Ю.С. Шипуліної. – 2012. – Суми : ТОВ «Папірус». – С. 359-371.
11. Ziabina Y.A. Energy efficiency of national economy: social, economic and ecological indicators / Y.A. Ziabina, T.V. Pimonenko, L.V. Starchenko // SocioEconomic Challenges. – 2020. – № 4(4). – P. 160-174. [https://doi.org/10.21272/sec.4\(4\).160-174.2020](https://doi.org/10.21272/sec.4(4).160-174.2020).
12. Gareeva N. The region's competitiveness assessment on the basis of "sustainable development" concept / N. Gareeva, A. Starodubova, A. Romanova // IOP Conf. Series: Material Science and Engineering 890 (2020), 012189. doi:10.1088/1757-899X/890/1/012189.
13. Prause G. Between sustainability, social cohesion and security regional

development in Northeastern Estonia / G. Prause, T. Tuisk, E.O. Olaniyi // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. – 2019. – № 6(3). – С. 1235-1254.

14. Sycheva I.N. Human capital as a base for regional development: a case study / I.N. Sycheva, O.V. Chernyshova, T.A. Panteleeva, O.A. Moiseeva, S.A. Chernyavskaya, S.Y. Khout // *International Journal of Economics and Business Administration*. – 2019. – Vol. VII, Special Issue 1. – P. 595-606.

15. Štreimikienė D. Enrgy dependency and sustainable regional development in the Baltic States – a review / D. Štreimikienė, W. Strielkowski, Y. Bilan, I. Mikalauskas // *Geographica Pannonica*. – 2016. – Vol. 20, Issue 2. – P. 79-87.

16. Tian X. The effects of household consumption pattern on regional development: a case study of Shanghai / X. Tian, Y. Geng, H. Dai, T. Fujita et al. // *Energy*. – 2016. – № 103. – P. 49-60.

17. Afanasyev M.Y. Estimates of economic complexity in the structure of the regional economy / M.Y. Afanasyev, A.V. Kudrov // *Montenegrin Journal of Economics*. – 2020. – № 16(4). – P. 43-53.

18. Рейтинг стран мира по индексу глобальной конкурентоспособности. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index>.

19. Нестерова О.А. Оценка благосостояния с позиции устойчивого человеческого развития: возможности международных индексов / О.А. Нестерова, О.В. Пожарницкая // *Вопросы инновационной экономики*. – 2018. – Том 8, Номер 3. – С. 335-348.

20. Рейтинг готовности стран к эпидемии: расчеты и реальность. URL: <https://roscongress.org/materials/rejting-gotovnosti-stran-k-epidemii-raschety-i-realnost/>.

21. Рейтинг стран мира по уровню социального прогресса. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/social-progress-index>.

22. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

23. Лиштва О. Самооцінка стану здоров'я населенням України. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=768&>.

24. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням

України : статистичний збірник. – Київ, 2020. – 60 с.

25. Consumption of food products. URL: <https://www.csb.gov.lv/en/statistics/statistics-by-theme/social-conditions/household-budget/key-indicator/consumption-food-products>.
26. Швейцарцы обожают не только экзотические фрукты, но и местные овощи. URL: <https://nashgazeta.ch/news/le-coin-du-gourmet/8850>.
27. Потребление по-швейцарски. URL: https://inostranets.ru/archive/2019/1214_23/art_stra_swiss.shtml.
28. Лук'янчук Є. Рахуємо чужі гроші: де послуги у сфері охорони здоров'я найдешевші, а де – найдорожчі? URL: <https://www.apteka.ua/article/524775>.
29. Рейтинг стран мира по уровню расходов на здравоохранение. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-health-expenditure>.
30. Летуновська Н.Є. Маркетингові дослідження як інструмент визначення стратегічних напрямів інноваційного розвитку промислового підприємства у сфері товарної політики / Н.Є. Летуновська, Л.О. Сигида // Бізнес інформ. – 2019. – № 4. – С. 97-105.
31. Летуновська Н.Є. Соціальні інновації підприємств в умовах трансформаційної економіки / Н.Є. Летуновська // Інноваційна економіка. – 2013. – №4. – С. 107-112.
32. За рік кількість операторів органічного виробництва в Україні зросла майже на 20%. URL: <https://agropolit.com/news/18781-za-rik-kilkist-operatoriv-organichnogo-virobnitstva-v-ukrayini-zroslo-mayje-na-20>.
33. Названо найуживаніші органічні продукти в Україні. URL: <https://agropolit.com/news/17490-nazvano-nayujivanishi-organichni-produkti-v-ukrayini>.

Летуновська Н. Є. Рівень здоров'я та фактори, що впливають на позицію регіону за цим показником у рейтингах. Бізнес Інформ. 2021. №6. С. 127-136. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-127-136>